

Diğer Dinlerde Nübüvvet. Antik dönemde tanrıların âlemdaki olayları kontrol ettiklerine ve iradelerini insanlara çeşitli şekillerde bildirdiklerine inanılırdı. Belli işaretileri yorumlamak veya tanrılardan mesaj getirmek suretiyle beşerî ilişkileri düzenleyen dinî şahsiyetlerin bulunduğu bilinmektedir. Çeşitli kehanet teknikleriyle yapılan ilâhî iradeyi öğrenme işi, kabile reisleri veya -İslâm öncesi Arap toplumundaki kâhin ve Filistin'e yerleşmeden önce İbrânîler arasındaki kohenler gibi- bu işin özel görevlileri tarafından üstlenilirdi. Antik Mezopotamya ve Akdeniz kültürlerinde bazı kişilerin tabiatındaki sembolik mesajları belli tekniklerle yorumlayarak kehanette bulunduklarına, bazılarının da iradelerini bildirmek isteyen tanrıların ilhamına mazhar olduklarına inanılan dinî şahsiyetler vardı. Bunların ilâhî alanla temas haline geçtikleri anda vecde kapıldıkları aktarılmaktadır. Antik Greko-Romen kültüründe kâhinlerden çok mâbedlerde belli soruların cevapları için tanrılara müracaat eden resmî araçlardan bahsedilmektedir (ER, XII, 8). İbrânîler'den önce Filistin'de yaygın olan Ken'ân kültüründe rüyaları yorumlayan, geleceğe dair haber veren ve bir mâbede bağlı olarak görev yapan şahıslar mevcuttu (JDB, III, 898). Günümüzde Afrika, Asya, Avustralya, Güney Amerika ve Kuzey Amerika'daki ilkel topluluklarda şaman, otacı veya büyücü diye adlandırılan karizmatik kişilerin bazı teknikleri kullanmak suretiyle tabiat üstü varlıklarla irtibata geçtiklerine inanılmaktadır (ERE, X, 381-382).

Yahudilik, Zerdüştilik, Hristiyanlık, Maniheizm ve İslâm gibi peygamberliğe yer veren dinlerin peygamberlik anlayışlarında şu ortak özellikler dikkati çeker: 1. Peygamberler faaliyetlerini ilâhî bir görevlendirme olarak algılamışlardır. 2. Tebliğ dönemlerinden sonra müntesiplerini bir arada tutan dinî gelenekler oluşmuştur. 3. Evrensel gerçekler olarak kabul edilen mesajlar sunmuşlardır. 4. Sosyal hayatı eleştirmişler ve yeniden düzenlemeye çalışmışlardır. 5. Dinî geleneklerin devamlılığına ve reformuna yardımcı olmuşlardır. Peygamberlerle Budizm, Jainizm, Konfüçyüçülük ve Taoizm gibi geleneklerin kurucuları arasındaki en önemli fark bu kurucuların -bazılarının bir tür arınma, aydınlanma tecrübesi yaşadıkları iddia edilse de- Tanrı tarafından görevlendirilmemiş olmasıdır. Bunlar peygamberler gibi dinî bir söylem kullanıp ferdî ve içtimaî hayatı düzenlemeye gayret etmiş olmakla birlikte mesajlarının kaynağını akfî, ruhî ve

ahlâkî birikimleri oluşturmuştur (ER, XII, 9-10).

Yahudilik'te Nübüvvet. Rab Yahova'nın irade ve isteklerini insanlara bildirmekle görevli olan peygamberler (Hezekiel, 3/11; Amos, 3/8) bu görevi kendi istek veya çabalarıyla elde edemezler. "Tanrı'nın ağzı" olarak tanımlanmaları (Çıkış, 4/12-16) görev ve mesajlarının kaynağını gösterirken Yahova'ya dayanmayan nübüvvetin geçersizliği ayrıca belirtilmiştir (Tesniye, 18/20-22). İsrâil peygamberleri kronolojik bir tasnife tâbi tutulmuştur. Mûsâ'dan itibaren milâttan önce VIII. yüzyıl ortalarına kadarki dönemin peygamberleri "ilk dönem" (klasik dönem öncesi) olarak isimlendirilmiş, bundan sonraki üç asır içinde yaşamış olan klasik peygamberler, Eski Ahid'de kendilerine nisbet edilen kitapları bulunduğu için "yazar (kanonik) peygamberler" şeklinde de adlandırılmıştır (bk. AHD-i ATİK). Eski Ahid'de peygamberler için kullanılan asıl terim *neve'e* (çağırarak) kökünden *navid*dir (çağırılan, çağırana). Birinci anlam peygamberin şahsî tecrübesini, ikincisi görevini öne çıkarmaktadır. Mûsâ'dan önce sadece İbrâhim'e navi denmiş (Tekvîn, 20/7) bu terim Mûsâ için ilk defa Tesniye kitabında kullanılmıştır (18/15; 34/12). Eski Ahid'de başta Miryam olmak üzere az sayıdaki kadın peygamberler için *nevi'a* kelimesine yer verilmiştir (Hâkimler, 4/4; II. Krallar, 22/14; Nehemya, 6/14; İşaya, 8/3). Öte yandan sahte peygamberler de navi diye isimlendirilmiştir (Mika, 3/5, 6-7, 11). İlk dönem peygamberlerini ifade eden ikinci terim *ra'a* (görmek, algılamak, anlamak) kökünden *ro'eh* tir (gören). Peygamberin insanlardan gizlenenleri açıklama ve geleceğe yönelik bilgi verme özelliğini belirten terim ilk defa Samuel için kullanılmıştır (I. Samuel, 9/9-10). Üçüncü terim ise *haza* (görmek, algılamak) fiilinden *hozehtir* (gören). Peygamberin Tanrı'dan geleceğe ait bilgileri öğrenebilmesini ifade eden terim ilk defa "Kral Dâvûd'un göreni" terkibiyle Gad için kullanılmıştır (II. Samuel, 24/11; I. Târihler, 21/9).

Eski Ahid Nübüvvet Anlayışının Temel Özellikleri. Eski Ahid nübüvvet anlayışının en temel özelliği peygamberlerin Yahova tarafından görevlendirilmesidir. Tanrı'nın İbrâhim (Tekvîn, 17/10), İshak ve Ya'kûb ile ahid yaparak onları görevlendiriş, Mûsâ ile ahdi yenileyerek İsrâiloğulları'nı Mısır'dan kurtarmak üzere peygamberlik görevini tevdi edişi (Çıkış, 3/4-12) nübüvvetin başlangıcına ve kaynağına işa-

ret etmektedir. Eski Ahid'de bazı peygamberlerin ilk defa göreve çağırılması aktarılır. Bu kısımlar nübüvvet müessesesini ana hatlarıyla tasvir edici muhtevası sebebiyle önemlidir. Mahiyet itibarıyla bu ilk hitap bir vahiy tecrübesidir. Tanrı, kendileriyle konuştuklarına bir işaret olarak peygamberlere bazı âlâmet ve mucizeler vermiştir (Çıkış, 3/12; 4/1-9). Peygamberler karizmatik şahsiyetlerdir. Tanrı onlara gerekli zihin ve ruh olgunluğunu bahşetmiştir (Ling, s. 37-38; EJd., XIII, 1151-1152). Tanrı'nın teminatı altında bulunmaları ve mesajlarının Yahova'nın kelâmı olması bu ilâhî gücü toplumda ortaya koymalarına imkân vermiştir. Onlar kendilerine vahyedenle Tanrı adına konuşmuştur (Mattuck, s. 22). Eski Ahid nübüvvet anlayışının temel özelliklerinden biri de Yahova'nın mesajını tebliğdir. Peygamberler Tanrı'nın sözcüsü ve temsilcileridir. Tebliğde peygamberin konumu Mûsâ ile Hârûn arasında kurulan ilişkinin ifadesiyle belirginleştirilmektedir. Tanrı Mûsâ'ya, söyleyeceklerini Hârûn'a aktarmasını, onun ve Hârûn'un ağzı ile birlikte olacağını, Hârûn'un Mûsâ için ağız olacağını, Mûsâ'nın da onun için Tanrı gibi olacağını ifade etmek suretiyle (Çıkış, 4/15-16) peygamberlerin Tanrı adına sözcülük yaptıklarına işaret etmektedir. Peygamberlerin asıl görevlerinin tebliğ olduğunu gösteren bir diğer ifade Tanrı'nın kelimeleri onların ağızına koyacağını belirtmesidir (Çıkış, 4/15; Tesniye, 18/18). Peygamberin geleceğe dair verdiği haberlerin doğru çıkması hakikî peygamberliğin bir diğer özelliğidir. Fakat peygamberin asıl fonksiyonu istikbale dair bilgi vermek değil Tanrı'nın mesajını tebliğdir. Ancak İsrâil peygamberlerinin yaşadığı dönemde ve muhitte Tanrı'dan vahiy aldığını iddia eden sahte peygamberlerin faaliyetleri söz konusu olduğundan ikisini birbirinden ayıran ölçütlere ihtiyaç duyulmuştur. Eski Ahid'de peygamberlerin faaliyetlerine bakıldığında onların gaybdan haber veren bir kâhin olmadıkları, cemaati Tanrı ile aralarındaki ahde sadakate ve itaate çağırdıkları görülmektedir (Vawter, s. 25). Peygamberlerin doğruluğuyla ilgili Tesniye kitabındaki diğer bir ölçü de peygamberin mesajının muhtevası olmuştur. Tanrı, gösterdiği veya vaad ettiği olağan üstü haller gerçeklese de başka tanrılara kulluğa davet ediyorsa peygamberin sahte olduğunu ve öldürüleceğini bildirmektedir (13/1-5). Peygamberler kendilerinin Yahova tarafından gönderildiğini ispat için çeşitli âlâmetler izhar etmişlerdir. Eski Ahid'de Mûsâ için olduğu gibi (Çıkış, 4/2-

9) diğer peygamberler için de bazı mucizelerden (I. Krallar, 13/5; II. Krallar, 20/9-11), bir olayın belirlenmiş bir zamanda vuku bulacağından (I. Samuel, 12/16-19; İsa'ya, 7/14-25) ve birtakım olayları önceden haber vermekten (I. Samuel, 10/3-7, 9-11; I. Krallar, 13/3-5) bahseden bölümlere rastlanmaktadır. Öte yandan Yahova, İsrâiloğulları'nın kendisine bağlılığını denemek için peygamber olmayan, başka ilâhlara davet eden bazı şahısların hârikalarının ve haberlerinin tahakkukuna müsaade edeceğini belirttiğinden (Tesniye, 13/1-3) belli alâmetlerin izharı hakiki peygamberi tesbitte yegâne ölçü olmayıp tebliğin konusu ve diğer özellikler de göz önünde bulundurulmalıdır.

Vahiy. Eski Ahid'de vahiy, insanın tahayyül gücünün veya akfî kabiliyetinin ötesinde Tanrı'nın onun bilincine nüfuz ederek ilâhî gerçeği iletmesi olarak görülür (JE, X, 397). İnsanoğlunun kendi yetenek ve çabalarıyla O'nun iradesini bilmesi mümkün değildir (ER, XII, 359). Vahiy Tanrı'nın tecellisi, ruhu veya meleği sayesinde rüya yahut rü'yet hallerinde gerçekleşir. Tanrı'nın diğer insanlara da tecelli ettiği bilinmekle birlikte (Sayılar, 14/22; İsa'ya, 40/5) doğrudan tecellisi sadece Mûsâ için vâki olmuştur (Çıkış, 33/11; Tesniye, 34/12). "Onunla remizle değil açıkça, ağız ağıza söyleyeceğim ve Rabb'in sûretini göreceğim" şeklindeki cümlelerin (Sayılar, 12/6-8) Mûsâ'nın Tanrı'ya yakınlığını, peygamberler arasındaki ayrıcalığını ve vahye doğrudan mazhar olduğunu ifade ettiği ileri sürülmüş (Plaut, s. 1099), aslında Mûsâ'nın dahi Tanrı'nın sûretini göremeyeceği belirtilmiştir (Çıkış, 33/20; ayrıca bk. Plaut, s. 657; Clifford, s. 59). "Eğer aranızda bir peygamber varsa ben, Rab rü'yette ona kendimi bildireceğim, rüyada onunla söyleyeceğim" ifadesiyle (Sayılar, 12/6) vahyin diğer şekilleri olan rüya ve rü'yet dile getirilmektedir. Mahiyeti bilinmemekle birlikte Yahova'nın bazı şahıslarla rüyada irtibat kurduğu bildirilir (Tekvîn, 15/12-21; 28/12-15; 31/10-13; 35/1; I. Krallar, 3/5). Rü'yet ise diğer insanlardan gizlenen şeylerin peygamber tarafından görülmesi ve duyulmasıdır. Rü'yetlerin zamanı, şekli, muhtevası Tanrı'nın iradesiyle doğrudan ilgilidir. Rü'yet anında peygamber alıcı olup âmil konumunda değildir. Görülen veya gösterilenlerin dışında rü'yetlerin açıkça ifadeye dökülen lafzî yönü de vardır; görüntü yönü kaybolurken lafzî yönü kalmaktadır (Koehler, s. 103). Eski Ahid'deki ifadelerden rü'yet anında peygamberlerin gerek fizikî gerekse psikolojik an-

lamda değişik bir ortama girdikleri anlaşılmakla birlikte peygamberlerin bu halleri geçici olmuş ve vahiy anında şuurlarını kaybettirecek dereceye varmamıştır (Rad, s. 39). Ortaçağ yahudi filozoflarından İbn Meymûn peygamberlerin vahiy alma şekillerini şöyle sıralamaktadır: **a)** Peygamber hitabın melek tarafından rüya ve rü'yet halinde olduğunu açıklar (Tekvîn, 31/11; Sayılar, 22/8). **b)** Rüya veya rü'yet halinde olduğunu belirtmeden melek tarafından geldiğini zikreder (Tekvîn, 6/13; 8/15). **c)** Meleği zikretmeden hitabı Tanrı'ya nisbet ederek rüya veya rü'yet halinde olduğunu ifade eder (Tekvîn, 15/1). **d)** Sadece Tanrı'nın kendisine hitap ettiğini belirtir (Tekvîn, 12/1; Yeşu, 3/7; 8/1; Hezekiel, 1/3; Hoşea, 1/2). İbn Meymûn, Eski Ahid'de geçen "Tanrı'nın ruhu ve eli" gibi fonksiyonları müstakil âmiller olarak görmeyip onları Tanrı'ya atfetmektedir (*Delâletü'l-hâ'irîn*, s. 419-420; ayrıca bk. VAHİY).

Mûcize. Eski Ahid'de peygamberlerin, tabiat kanunlarını aşan veya muhataplarını bir benzerini yapmaktan âciz bırakan bazı mucizeler gösterdiği ifade edilir (Çıkış, 4/2-9; 14/21-31; Yeşu, 4/19-24; I. Krallar, 17/10-24; II. Krallar, 2/8-11, 9-22; 13/20-21). Mûcizelerin peygamberlerin Yahova tarafından gönderildiğine insanları ikna etmeye yönelik olduğu görülür (Sawyer, s. 14). Mûcizenin rolü göz ardı edilmemekle birlikte nübüvveti ispatın yegâne vasıtası değildir. Yahova, kullarını denemek için başka tanrılara kulluk etmeye çağırın sah-te peygamberlere de mûcize gösterme imkânı verebileceğini bildirmektedir (Tesniye, 13/1-3; ayrıca bk. MÛCİZE).

Yahudi Geleneğinde Nübüvvet. Talmud'da Tanrı'nın sekînesini ancak istiğna, ferâset ve tevazu sahibi olanlara indireceği ifade edilerek peygamberlerin ahlâkî özellikleri vurgulanmakta (Nedarim, 38^a), kibir ve öfkenin nübüvvetle bağdaşmayacağı belirtilmektedir (Pesahim, 66^b). Talmud'a göre İsrâiloğulları'ndan Mısır'ı terkedenlerin iki katı kadar peygamber çıkmış, sadece sonraki nesiller için gerekli peygamberlikler yazıya aktarılmıştır (Megillah, 14^a). İsrâiloğulları peygamberleri diğer milletlere de hitap etmiş, hatta Tanrı'nın adaleti gereği başka milletlerden de peygamberler çıkmıştır (Baba Bathra, 15^b). Ancak İbrânî peygamberler diğerlerinden daha üstündür (Genesis Rabbah, 52/5). İbrânî peygamberler arasında da bir derecelendirme söz konusu olup Mûsâ en önemli ve ayrıcalıklı peygamberdir (Leviticus Rabbah, 1/14). Ona yönelik vahiy daha kapsamlı olduğundan diğerlerine de kaynak-

lık etmiştir (Exodus Rabbah, 28/6; 42/8). Sonraki peygamberlerin tebliğleri hiçbir şekilde Mûsâ'ya vahyedilenlerle çelişmez, ona bir şey ekleyemez, bir şey de çıkaramaz (Megillah, 14^a). Peygamberlerin en önemli fonksiyonu sapkın insanları yenden Tanrı'ya yönlendirmektir (Berakoth, 34^b). Mesih'in günlerinde günah ortadan kalkacağından peygamberlere ihtiyaç kalmayacaktır. Bu dünyada belli şahıslar peygamberlik yaptığı halde Mesih'in döneminde bütün İsrâil peygamberlik yapacaktır (Yoel, 2/28; ayrıca bk. Numbers Rabbah, 15/25). Kendisini vahyedilmiş bir şeriatla tanımlayan bir topluluk için bu şeriatın vahyedilme şekli, onu idrak eden peygamberlerin özellikleri önemli konular olmuştur. Bu durum nübüvetsiz Tevrat'ın (şeriat), Tevrat'sız da İsrâiloğulları'nın olmayacağı şeklinde ifade edilebilir.

Aristocu, Eflâtuncu ve Stoacı düşünceler yanında Mu'tezile kelâmından da etkilanmış olan S. Gaon, Tevrat'ta hem akılla hem de ancak vahiy yoluyla bilinebilecek dinî emirlerin bulunduğunu belirttikten sonra bunların gereğini yerine getirebilmek için nübüvveti zorunlu görür. Tanrı'nın peygamberleri aracılığıyla bildirdiği emirleri insanlar kendi kabiliyetleriyle öğrenemezler. Hatta insanlar akı kullanmakta her zaman istekli davranmadığından, ayrıca bazı hususlar vahiyle daha kolay kavranabileceğinden akfî emirlerde dahi nebevî bilgiye ihtiyaç vardır. Akıl genel prensiplere ulaşmakla birlikte ayrıntılar ancak vahiyle öğrenilebilir (*The Book of Beliefs and Opinions*, s. 136-157). Gaon, bir hârikulâdelik olarak mûcizeyi mesajın akılla çalışmaması şartıyla nübüvvetin ispatında etkin kabul eder (*a.g.e.*, s. 163-164). Ortaçağ yahudi şair ve filozofu J. Halevi ise nübüvveti İsrâil toprakları ve İsrâiloğulları'yla özdeşleştirir (*The Kuzari*, s. 64-67, 88-89). Ona göre nübüvvet Tanrı'nın bir lutfu olup akfî kabiliyetler ve felsefî çabayla elde edilemez (*a.g.e.*, s. 223). Tanrı'nın tesiri altında olan peygamber derunî bir göze sahip olarak rü'yetler tecrübe eder (*a.g.e.*, s. 199-212). Halevi, peygamberlerin zühde ve ahlâkî tasfiyeye dayalı bir hayat tarzıyla Tanrı'ya yaklaşmaya çalıştıklarını, peygamberlik ruhunun üzerlerine döküldüğünü, sade konuşmalarının filozofların hitabından daha tesirli olduğunu belirtir. Bu arada peygamberlere dinî anlamda rehberlik yüklemekle kalmaz, onları -Mûsâ gibi- İsrâiloğulları'nın her açıdan liderleri olarak görür (*a.g.e.*, s. 106, 223-224). Ortaçağ Yahudiliği'nin en önemli filozofu kabul edilen İbn Meymûn'un nü-

büvvet görüşü büyük ölçüde Fârâbî, İbn Sînâ gibi İslâm filozoflarından etkilenmiştir. İbn Meymûn, öncelikle Mûsâ'nın peygamberliğini diğer peygamberlerden farklılığı üzerinde durur. Mûsâ Yahova ile atalarının yaptığı ahdi yenilemiş ve kavmine şeriatı getirmiştir. Nitekim Yahova, Mûsâ'nın peygamberliğinin üstünlüğünü açıkça ilân etmektedir (Sayılar, 12/6-8; 18/18; Tesniye, 34/10-12). Peygamberliği on bir derecece bir sıralamaya tâbi tutan İbn Meymûn, Mûsâ'nın peygamberliğini çeşitli açılardan birinci derecede kabul etmiştir (*Delâletü'l-hâ'irîn*, s. 393-396, 398-400, 436-447). Ona göre Tanrı'nın vahyi faal akıl aracılığı ile önce ferdin aklına, sonra da muhayyileye gücüne gelir. Bu ferdin ulaşabileceği en yüksek seviyedir (*a.g.e.*, s. 400). Mûsâ'nın en temel özelliği, muhayyilesini hiç kullanmadan faal akılla irtibat kurabilecek derecede güçlü bir akla sahip olmasıdır. Muhayyilelerini kullanma gereği duyan diğer peygamberlerin nübüvveti daha zayıf, daha az tatmin edici, mâkullüğe ve hakikate daha az dayanmaktadır (*a.g.e.*, s. 394).

Modern yahudi filozoflarının vahiy konusuna yaklaşımları felsefelerini de şekillendirmiş, bunlar yahudi kaynaklarındaki bilgileri kendi zamanlarının felsefî gelişmeleri ışığında okumaya çalışmıştır. Immanuel Kant'ın aklın teolojik hakikatleri elde etmedeki yetersizliğine, buna karşılık ahlâkî gerçekliklerle ilgili kabiliyeti üzerine vurgu yapan felsefesi birçok modern yahudi filozofunun vahye yaklaşımına bir zemin hazırlamıştır. S. R. Hirsch ve S. Steinheim, tabiat üstü bir vahiy anlayışını savunmak için Kant'ın aklı sınırlandırmasından faydalanmışlardır. Felsefesini Kantçı bir temele oturtmakla birlikte bazı noktalarda ondan ayrılan H. Cohen'e göre vahiy varoluş / yaratma konumunda Tanrı'nın varlığı ile insanın varlığı arasındaki köprüdür. Vahiy akla hitap etmekte olup gerçekte ahlâkî monoteizm fikrini doğuran muhakemenin de yaratıcısıdır. Cohen, vahiy bir olay değil kendisini öncelikle ahlâkî faaliyette ifade eden Tanrı ile insan arasındaki ilişkinin bir sıfatı olarak görür. Cohen'in felsefesiyle birlikte S. Kirkegaard ve M. Heidegger gibi farklı varoluşçu filozofların yaklaşımları, M. Buber ve F. Rosenzweig gibi XX. yüzyıl yahudi filozoflarının vahiy anlayışlarını derinden etkilemiştir. Onlar için vahiy ne Tanrı ile birlikteliğin bir neticesidir ne de ulûhiyyetle ilgili kavramsal gerçeklikleri elde etmekle alakalıdır; vahiy ferdin Tanrı'nın sevgisini tecrübe ettiği, hitabını dinlediği bir "karşılaşma"dır. Bu ilişki sayesinde fert kendi yal-

nızlığından kurtulur. Bu ilâhî aşk veya hitap muhatapta ahlâkî aktivitelere yönelik talepler oluşturur. Buber ve Rosenzweig, felsefesi daha çok nübüvvet üzerine yoğunlaşmış olan A. J. Heschel'i etkilemiştir. Heschel, felsefesini peygamber-Tanrı ve peygamber-toplum arasındaki "varoluşsal ilişki"yi anlamaya yoğunlaştırmış, nübüvveti ilâhî açıdan varoluşun yorumu olarak tanımlamıştır.

Hristiyanlık'ta Nübüvvet. Hristiyanlık'ta nübüvvet Eski Ahid nübüvvet anlayışının İsa'nın şahsında farklı bir muhteva ile canlanmıştır. Yeni Ahid'de değişen vahyin muhtevasıdır. Tanrı'nın kelâmı bizzat İsa olup Tanrı kendisini hulûl ettiği İsa'da vahyetmiştir. İsa'nın peygamberliğinde bir konum kazanmış olması Hristiyanlığın peygamberlik anlayışına çok farklı bir boyut getirmiştir. Tanrı'nın yaşayan kelâmı olan İsa, çarmıha gerilmesinden ve yükseltilmesinden sonra başta havârilere olmak üzere diğer hristiyan peygamberlerin kendisi adına bir tür nebevî faaliyetlerde bulundukları Rab konumuna getirilmiştir. Yeni Ahid'de peygamber için Eski Ahid'deki İbrânice navi kelimesinin Yetmişler tercümesindeki karşılığı olan Grekçe "prophetes" terimi kullanılır. Prophetes "geleceği önceden ilân eden" anlamında olup Yeni Ahid'de kutsal ruhun ilâhî inâyetiyle Tanrı'nın kelâmını duyuran peygamberi ifade eder. Bu kelime Eski Ahid peygamberleri için de kullanılır. Yeni Ahid yazarlarının bu tavrı her iki ahidin peygamberlik müesseseleri arasındaki devamlılığa bir işaretir. Vaftizci Yahya ve İsa diğer unvanları yanında peygamber olarak isimlendirilmektedir. Kadın peygamberler için "prophetis" (Luka, 2/36-38), sahte peygamberler için de "pseudoprophetes" kelimeleri kullanılır (Matta, 7/15; Markos, 13/22; Luka, 6/26; ayrıca bk. Boring, *Society for Biblical Literature*, II, 142-147).

Yeni Ahid Nübüvvet Anlayışının Temel Özellikleri. Yeni Ahid'de İsa nübüvvet müessesesinin hem merkezinde hem de onu aşan bir konumdadır. İnciller'in ve mektupların yazarları İsa ile ilgili tecrübelerini veya cemaatin inancını aktarmak suretiyle kristoloji görüşlerini belli noktalara yoğunlaştırmışlardır. İsa'nın konumu tebliğ döneminden itibaren tartışılmaya başlanmıştır. Havârilere göre halk onu Vaftizci Yahya, İlyâ ve peygamberlerden biri olarak görürken Petrus onun Mesih olduğunu söylemiştir. O da havârilere kimseye bir şey söylememelerini tembih etmiştir (Markos, 8/27-30). Hristiyanlık'ta İsa ile ilgili inanç, "Kelâm başlangıçta var idi ve

Tanrı nezdinde idi ve Kelâm Tanrı idi. O başlangıçta Tanrı nezdinde idi. Her şey onunla oldu ve olmuş olanlardan hiçbir şey onsuz olmadı" cümleleriyle şekillenmekte (Yuhanna, 1/1-3), onun yaratılıştaki aracılığı ve ilâhî kelâmın onun bedenine hulûl etmesiyle gerçekleşen vahyî fonksiyonu dile getirilmektedir.

İsa'nın misyonu, hayatta iken gerçekleştirildiği tebliğ dönemi ve çarmıha gerildikten sonra göğe yükseltilmesiyle başlayan dönem olarak ikiye ayrılır (Romalılar'a Mektup, 1/3; Petrus'un Birinci Mektubu, 3/18). Yeni Ahid'de İsa için kullanılan "oğul" veya "Tanrı'nın oğlu" unvanları bir fizikî ilişkiyi değil onun "Baba" tarafından gönderilmesi, kendilerine has karşılıklı bilgiye sahip olmaları, Tanrı'nın vahyinin İsa'da olması ve onun Tanrı'nın iradesine uygun hareket etmesi gibi hususlara işaret etmektedir. "Dâvûd'un oğlu" olarak İsa'nın yeryüzündeki çabalarından, yükseltilikten sonra "Ruh"taki faaliyetlerinden söz edilir (Markos, 12/35; Resullerin İşleri, 4/25). "Kul" unvanı da Dâvûd'un oğlu tabiri kadar sık kullanılır (Matta, 12/18; Resullerin İşleri, 3/13, 26). Özellikle yahudi halkına İsa'nın misyonunu anlatmak amacıyla onun peygamber olduğu vurgulanır (Yuhanna, 6/14; 7/40; Resullerin İşleri, 3/22; 7/37). Ancak peygamberlik onun misyonunu bütünüyle açıklamakta yetersizdir (Grillmeier, I, 10). Tekrar diriltildiğinde Rab ve Mesih kabul edilen İsa (Resullerin İşleri, 2/33-36) bazı yönleriyle yahudilerin beklediği Mesih'le aynı konumdaydı. İsa inancının odak noktasını özellikle Pavlus'un mektuplarında geliştirilen rab anlayışı oluşturmaktadır. Evrenin yaratılışına aracılık ettiği için varlığın tezahürü onunla mümkündür. Hristiyanlar ibadetlerini ancak onun aracılığıyla Baba'ya takdim edebilirler. Kilise de İsa'nın yeryüzündeki bedeni olduğu inancı üzerine kurulmuştur (Lampe, s. 111-112; Cullmann, s. 195, 236-237).

Yuhanna, Vahiy kitabında, "İsa'nın şehâdeti peygamberlik ruhudur" cümlesiyle (19/10) hristiyan peygamberliğinin ilâhî kaynağının İsa olduğunu belirtir (Hill, *New Testament Prophecy*, s. 48). Eski ve Yeni Ahid nübüvvet anlayışları arasındaki en temel fark birincisindeki Yahova'nın konumunu ikincisinde belirtmiş İsa'nın almasıdır (Boring, *Sayings*, s. 22). Nitekim bir hristiyan peygamber, İsa'nın kilisede faaliyet gösteren, ilham alan ve tebliğe yükümlü olan sözcüsüdür (Boring, *Society for Biblical Literature*, II, 147-149; Hill, *New Testament Prophecy*, s. 8-9). İsa'dan sonra gelişen hristiyan peygamberliği da-

ha çok öğretici bir fonksiyon icra etmiştir. Mutlak vahyin İsa'nın şahsında ve öğretilerinde gerçekleştiğine inanıldığından hristiyan peygamberlik anlayışı bu vahiyde mündemiç olan Tanrı'nın gizli ve örtülü hikmetine (Romalılar'a Mektup, 2/7-13) doğru ilhamla yönlendirilmiş bir kavrayış olarak değerlendirilmelidir. Bu çerçevede Yeni Ahid'de bahsedilen peygamberlerin mesaj ve faaliyetleri İsa'nın tecrübesini anlamaya yönelik bir mahiyete sahiptir (Korintoslular'a Birinci Mektup, 13/2).

Nübüvvetin en temel özelliği, havârilere peygamberlerin kutsal ruhun aracılığı ile Tanrı ve Rab İsa adına tebliğle görevlendirilmesidir. Nitekim İsa'nın, "Sizi kabul eden beni kabul eder ve beni kabul eden peygamber karşılığını alacaktır" cümlelerinde (Matta, 10/40-41) havârilere gibi peygamberlerin de onun otoritesini temsil ettiği vurgulanmaktadır. Onların ilk görevlendirilme tecrübeleri rü'yet şeklinde gerçekleşir. Nitekim Yuhanna, Vahiy kitabında göreve çağrılışını (Vahiy, 10/8-10) Eski Ahid peygamberlerinin rü'yetlerine benzer temalar kullanarak aktarmaktadır (Hill, *New Testament Studies*, s. 403).

İsa'nın, "Yanınızda dururken size bu şeyleri söyledim. Fakat benim ismimle Baba'nın göndereceği tesellici, Rûhulkudûs o size her şeyi öğretecek ve size söylediğim her şeyi hatırlanıza getirecektir" cümleleri (Yuhanna, 14/26; ayrıca bk. Yuhanna, 15/26; 16/7), hem kendi nebevî fonksiyonunun hem de kendisinden sonrakilerin tebliğ faaliyetlerinin kaynağı olarak Baba'nın göndereceği Rûhulkudûs'ü belirlemesi açısından önemlidir. İsa'nın söylediklerini Rûhulkudûs'ün tekrar hatırlatacak olması, Rûhulkudûs'ün aracılığının ve öğretilelerinin İsa'nın kişilerle sınırlı kalması onun tebliğinin İsa'nın tebliğinden bağımsız olmayacağını göstermektedir. İsa ilâhî görevini tamamlamaları için on iki havârisini görevlendirmiş, mesajlarını halka tebliğ etmeleri ve çeşitli hastalıkları iyileştirmeleri için onlara gerekli yetkiyi vermiştir (Matta, 10/1-4; Markos, 3/14; 6/7). Havârilere ve diğer peygamberlerin şahsında kilisenin görevi de bütün milletlere Tanrı'nın kelâmını tebliğ etmek olmuştur.

Nübüvvet ve Kilise. Yeni Ahid'de peygamberler geniş bir faaliyet alanına sahip yerel kiliselere bağlı şekilde faaliyet göstermişlerdir. Peygamberlerin bazıları yerleşik olarak (Resullerin İşleri, 13/1-2), bazıları kiliseler arasında seyahat ederek görev yapmıştır (Resullerin İşleri, 11/27-28; 15/32-33; 21/10). Peygamberlerin faaliyet-

leri kiliseye bağlı olmakla birlikte mesajları bütün milletlere yöneliktir (Matta, 10/40-41; Yuhanna, 16/7-11). Peygamber kilisenin dünyaya ulaştırmakla yükümlü olduğu mesajı seslendirmektedir (Hill, *New Testament Prophecy*, s. 125). Havâri, peygamber ve kilise cemaati arasındaki fark ilk ikisinin Rûhulkudûs tarafından özellikle görevlendirilmesidir. Pavlus'un bir havâri ve peygamber olarak diğer cemaatten farkı, sadece Rûhulkudûs'ün yardımına dayandırılmayıp ilâhî olarak görevlendirilmesine bağlanır (Reiling, s. 64-65). Peygamberin tebliği Tanrı'nın kelâmı olması sebebiyle tartışılmaz üstünlüğe sahiptir (Vahiy, 1/3). Kilisede peygamberin en önemli vazifelerinden biri de cemaat halinde eda edilen ibadetleri yönetmektir (Vahiy, 1/10; 8/3). Ayrıca peygamberler Eski Ahid'de yorumlar, cemaate hristiyan yaşantısını ve kimliğini aşırlar. Pavlus kilise üyelerinden bahsederken havârilere, peygamberler ve muallimler şeklinde üçlü bir sıralama yapar (Korintoslular'a Birinci Mektup, 12/28). Yeni Ahid'de havâri ve peygamber terimleri tam açıklanmazken bazan ikisi de bir şahıs için kullanılır (Resullerin İşleri, 13/1-2; 14/14). Ancak havâriiliğin daha kapsamlı olduğu görülmektedir. Erken dönem hristiyan toplumunda ve kilisede havârilere İsa'dan sonra ve peygamberlerden önce bir konuma sahip olmuştur. Kilisedeki muallimle peygamber arasındaki en önemli fark peygamberin tebliğinin önceden belirlenmemiş olmasıdır. Muallim de kutsal metni ve İncil geleneğini cemaate öğretmekle yükümlüdür. Eski Ahid'deki Tanrı'nın iradesini tebliğ eden peygamberlerin misyonunu hayatta iken İsa icra etmiştir. Havârilere İsa'dan sonra tebliğ faaliyetini yürüten ve kilisede en üst rütbede bulunan gruptur. İsa sonrası tebliğin en önemli grubunu İsrâîlî peygamberlerle yakın benzerliklere sahip olan havârilere oluşturmuştur. Peygamberler karizmatik şahsiyetler oldukları halde muallimlerin böyle bir niteliği bulunmadığı bilinmektedir (Boring, *Sayings of the Risen Jesus*, s. 79-80).

Vahiy. Yeni Ahid'deki vahiy anlayışı, Tanrı'nın İsrâiloğulları ile ilişkisinin -bütün insanlık için olmak kaydıyla- İsa'da gerçekleşen zirve noktasını temsil eder (İbrânîler'e Mektup, 1/1-2). Yeni Ahid'deki vahiy anlayışında İsa'nın kendisiyle özdeşleşen vahyi havârilere ve ilk cemaate sunduğu dönemle ondan sonra Rûhulkudûs'ün inayetiyle havârilere ve kilisenin -dolayısıyla peygamberlerin- İsa'nın öğretilerini bütün milletlere tebliğle görevlendirildikleri ikinci dönem ayrı değerlendirilmelidir. Hi-

ristiyanlık vahiy anlayışında Tanrı'nın kelâmı İsa'nın bedeninde ete, kemiğe bürünmüş, insanların arasına inmiş (Yuhanna, 1/14) ve ilâhî irade İsa'da bilinir kılınmıştır (Efesoslular'a Mektup, 1/9). Kelâmı vasıtasıyla her şeyi yaratan ve varlıklarını sürdüren Tanrı insanlara ebedî kudret ve ulûhiyyetini müşahade etme imkânını bahşetmiştir. İsa bizzat kendisinin vahiy olması yanında Tanrı'nın ruhu aracılığı ile de vahiy almıştır (Matta, 3/13,17; Markos, 1/9-11). İsa Tanrı'yı ve kendisini temsil eden ruhla havârilere tebliğ için görevlendirerek (Yuhanna, 7/37-39; 20/21-22) insanlara söyleyecekleri hususlarda sıkıntı çekmeyeceklerini, Baba'nın ruhunun onlar adına gerekeni söyleceğini bildirmiştir (Matta, 10/19-20; Markos, 13/11; Luka, 12/1-12; 24/14-15). İsa'dan sonra havârilere ve peygamberlere ilâhî vahyin getirilmesine Rûhulkudûs aracılık eder. İsa tebliği döneminde Rûhulkudûs'ü taşıyan tek kişiydi. İsa, Tanrı'nın ruhunu Pentikost gününe kadar havârilere bahşetmemiştir (Matta, 3/11; Markos, 1/8; Luka, 3/16; Yuhanna, 1/22-23). Havârilere tebliğle görevlendirdiğinde onlara üfürdü ve, "Rûhulkudûs'ü alın" dedi (Yuhanna, 20/21-22; Matta, 28/19-20). Böylece havârilere, İsa'yı bütün dünyada temsil etmek üzere gerekli otorite ve gücü Tanrı'nın ruhundan alırlar. Tanrı'nın ruhu önceki peygamberlerin ağız ile konuştuğu gibi (Matta, 22/43; İbrânîler'e Mektup, 3/7; 9/8; Timoteos'a İkinci Mektup, 3/16) şimdi de havârilere ağız ile konuşuyor (Resullerin İşleri, 5/39; 11/12; Korintoslular'a Birinci Mektup, 12/28), onların aracılığı ile kiliseyi yönetiyordu (Resullerin İşleri, 1/8; 13/2; 15/28; 20/28-31). İsa sonrası kilisede cereyan eden vahiy / ilham olayında Rûhulkudûs yüceltilmiş olan İsa'nın temsilcisi olarak faal durumdadır. O farklı bir aracı olmayıp doğrudan İsa'yı temsil ettiği için Tanrı / İsa-aracı ruh-peygamber-kilise şeklinde sıralanan vahiy / ilham halkası fonksiyonel olarak İsa-peygamber-kilise sıralamasına dönüşmüştür. Dolayısıyla peygamber, İsa ile kilise arasında bir konumda İsa'nın otoritesini kazanmış, kendi aracılığıyla Rab İsa'nın kiliseye hitap ettiği şahıstır (Boring, *Society for Biblical Literature*, s. 54).

Mûcize. Yeni Ahid'de Tanrı'nın yaratıcılığı yanında kurtarıcı olmasıyla doğrudan ilgili bulunan mûcize O'nun varlığına, gücüne, iradesine delâlet eden hârikulâdelikleri temsil etmektedir (Matta, 12/20; Markos, 10/27). Dolayısıyla en önemli mûcize İsa'nın diriltilmesi ve yükseltilmesidir. İsa'nın ölümleri dirilttiği (Markos, 5/35-43), çe-

şitli hastalıkları iyileştirdiği (Matta, 8/5-13), insanları kötü ruhların ve cinlerin tesirinden kurtardığı (Matta, 8/16; Markos, 1/25) aktarılır. Ayrıca onun denizde fırtınayı dindirmek (Markos, 4/35-41; 6/45-52), görünmez olmak (Yuhanna, 8/59) ve kalabalıkları doyurmak (Markos, 6/34-44) gibi tabiat olaylarıyla ilgili mucizeleri de vardır. İsa'nın doğumu (Matta, 1/18-25), vaftizi (Markos, 1/9-13), havâirileriyle dağa çıktıklarında şeklinin değişmesi, en önemlisi çarmıha gerildikten sonra yeniden diriltilmesi (Matta, 27/53) önemli mucizelerdendir. Havâiriler ve peygamberler de sadece ilâhî kelâmı tebliğ etmekle kalmayıp Rûhulkudûs'ten aldıkları güçle bazı mucizeler göstermişlerdir. İsa'dan sonra devam eden nebevî faaliyetin mucizesiz düşünülmesi ve onların da İsa'nın devam eden bir faaliyeti olduğu kabul edilmektedir (Matta, 10/7-8; ayrıca bk. Boring, *Sayings of the Risen Jesus*, s. 88). Sahte peygamberlerin de bazı hârikulâdelikler icra ettiği (Matta, 7/22-23; Vahiy, 13/11-15), ancak bizzat İsa'nın etrafındakileri sahte peygamberlere karşı uyardığı kaydedilmiştir.

Hristiyan Geleneğinde Nübüvvet. Kilise babalarından Ignatius için peygamberlik kilise cemaatine bahşedilen bir mevhibedir (*The Early Christian Fathers*, s. 47-48, 51-52). Ortaçağ'ın önemli teologlarından Thomas Aquinas'a göre Rûhulkudûs'un inâyetiyle gerçekleşen her türlü bilgi mevhibesi peygamberlik şemsiyesi altında toplanmaktadır. Diğer insanların bilemeyeceği hususların peygambere bildirilmesi, onların tebliği ve mucizelerle teyidi nübüvvetin esasını teşkil etmektedir. Nübüvvette şekil, muhteva ve zamanlama olarak sadece Tanrı'nın iradesi etkindir (*The Summa Theologica*, XIV, 1-5). Akıl kabiliyetlerle elde edilemeyecek olan ilâhî bilgi için vahyî ışığa / aydınlanmaya ihtiyaç vardır. Bu ışık sadece Tanrı'dan geldiğinden peygamber dilediği zaman onu kullanamaz. Aquinas nebevî bilgiyi bazıları için bilinmeyen, teslîs anlayışının sırrı gibi insanoğlunun yetersizliği sebebiyle herkes için bilinmeyen ve ileride meydana gelecek olaylar gibi hiç kimse tarafından bilinmeyecek şeyler olmak üzere üçe ayırmaktadır. Peygamber her türlü bilgiyi değil Tanrı'nın kendisine vahyettiği kadarını bilir (*a.g.e.*, XIV, 8-12). Nesnelerin sırasıyla duyulara, tahayyül kabiliyetine, münfail akla ve sonunda faal akla sunulması yoluyla bilineceğini belirten Aquinas, nebevî bilginin bu sürecin de üstünde Tanrı'nın sağladığı ilâhî ışık sayesinde gerçekleştiğini ifade eder (*a.g.e.*,

XIV, 37-39). Nübüvvetle tabiat üstü âlemden bilgi edinildiği gibi mucizelerle de söz konusu âlemle bağlantılı bir şeylerin gerçekleşebileceği anlaşılır. Aquinas, İsa'ya davet edenlerden olduğu gibi aynı amaçla günahkârlardan da mucize gerçekleşebileceğini, ancak bunun yanlış inançlar lehine olamayacağını söyler (*a.g.e.*, XIV, 91-97). Hristiyanlık'ta şeytanın da bazı hârikulâdelikler gösterebileceği kabul edilmektedir (Matta 24/24; Vahiy, 13/13-14).

Katolikliğe göre İsa'dan önce gerçekleşen vahiy süreci insanlığı İsa'nın ebedî ahdine hazırlama amaçlıdır. İsa, Tanrı'nın aşılabilir ve kusursuz kelâmıdır. Onda her şey söylenmiş olup başka kelâm olmayacaktır. Vahiy tamamlanmıştır, anlaşılma süreci ise devam edecektir. Katolik Hristiyanlık, Mesih'teki vahiy düzelttiğini veya aştığını iddia eden herhangi bir vahiy iddiasını, dolayısıyla yeni bir dini imkânsız görür. İsa'da gerçekleşen vahiy, havâirilerin İsa ile yaşadıkları tecrübe ve Rûhulkudûs'un inâyetinden elde ettiklerini sözlü olarak tebliğ etmek ve Rûhulkudûs'un ilhamıyla yazıya geçirmek suretiyle korunmuştur. İsa'nın mesajının korunması, anlaşılması ve yaşanmasında Rûhulkudûs'un himayesindeki kilisenin hayati rolü vardır. İncil'in kilisede canlılığını sürdürmesi için havâiriler haleflerine onu öğretme görevi yüklediler. Rûhulkudûs'te gerçekleştirilen bu dinî gelenek (canlı aktarım) kutsal kitaptan farklı olmasına rağmen onunla sıkıca bağlantılıdır, çünkü her ikisinin kaynağı aynıdır (Chapman, s. 19-28).

Ortodoksluk için kilise İsa'nın mesajının anlaşılması ve kurtuluşa ermenin yegâne yolu iken (Molland, s. 22-23) reform hareketinin öncüleri Martin Luther ve John Calvin için Tanrı'nın mesajının tek kaynağı kutsal metindir. Katolikliğin kutsal metnin yorumlanması ve hayata aktarılmasındaki tekelsel yaklaşımına karşı çıkan Luther, bu yetkiyi sadece kiliseye ve papaya ait görmeyerek bütün hristiyanların kutsal metni yorumlayabileceklerini belirtmiştir (Korintoslular'a Birinci Mektup, 14/30-31). Kutsal metni anlamakta geleneksel yorumları dışlayan Luther, kutsal metnin Tanrı hakkında sadece bilgi veren değil aynı zamanda O'nunla gerçek yakınlığın kurulabileceği bir sığınma yeri olduğunu belirtmiştir (Olgun, s. 133-138). Ona göre Kitâb-ı Mukaddes basit bir kutsal metin değildir. Tanrı'nın kelâmı ve Tanrı'nın bağışlayıcılığının tezahürü olan İsa Mesih kutsal metin sayesinde keşfedilmektedir. Calvin'e göre bu keşifte inananlara Rûhul-

kudûs'un inâyeti söz konusudur. Kutsal metinde bir iç metin daha vardır, o da İsa Mesih'tir (Dillenberger – Welch, s. 45-48).

Kitâb-ı Mukaddes'in hristiyan vahyinin esas kaynağı olduğu inancı hemen herkes tarafından benimsenirken XVII ve XVIII. yüzyıllardan itibaren rasyonalist ve materyalist akımların etkisiyle kutsal metin-vahiy ilişkisi, vahyin mahiyeti ve anlaşılmasında geleneğin yeriyle ilgili farklı görüşler ileri sürülmüştür. Katolik öğretide dinî otorite kaynağı olarak kutsal metin ve kilise geleneği birbirini tamamlarken metnin tek başına anlaşılması mümkün görülmemiştir. Katolikler ve Protestanlar XVIII. yüzyıla kadar kutsal metnin yazarlarının rolüne fazla önem vermemişlerdir. Bu tarihten itibaren filoloji ve tarih alanında yapılan araştırmalarla gelişen metin tenkidi çalışmaları Kitâb-ı Mukaddes'e de uygulanmış, tarihî gerçeklerle bağdaşmayan ifadeler, ilmî araştırma sonuçlarına ters düşen bilgiler, dil ve üslûptaki farklılıklar, Kitâb-ı Mukaddes'in tamamının Rûhulkudûs'un ilhamıyla Tanrı tarafından yazdırılan bir kitap olduğu inancını sarsmıştır. XX. yüzyılın başlarında yaşanan bir dizi tartışma neticesinde Katolik kilisesi kutsal metin yazarlarının Tanrı'nın aracılığı olduklarını belirtmekle birlikte yazarların etkisini de kabul etmiştir (bk. AHD-i CEDİD).

Öte yandan XVII ve XVIII. yüzyılların rasyonalistlerinden sonra Kant'ın, aklın teorik kullanımının insanı dinin talep ettiği mânada duyu üstü gerçekliğin bilgisine götürmeyeceğine dair görüşü ve bu çizginin Hegel ve Schleiermacher üzerinden XIX. yüzyılda vahiy fert merkezli anlamlandıran bir anlayışa varması Protestan teolojinin gelişimine yol açmıştır. Schleiermacher'ın teolojisi, bir otorite tarafından bildirilmiş hakikatler üzerine ve spekülâtif aklın verilerine değil hristiyan toplumunun kendine ait dinî bilincine yoğunlaşmıştır. XX. yüzyılın başlarında Rudolf Otto ve Nathan Söderblom gibi düşünürler için vahiy kutsalın tecrübesiyle özdeşleşmiştir. Onlara göre bu tecrübe hristiyanlar için İsa'da yoğunlaşmıştı, diğer din mensupları da kutsalı başka sembollerle tecrübe edebilirlerdi. Karl Barth'a göre de vahiy eskatolojik bir olaydır. Bu olay vasıtasıyla ezelî ve ebedî olan tarihî olanda, sonsuz olan sonlu olanda ve Tanrı'nın sözü insanların sözlerinde paradoksal bir şekilde mevcut bulunmaktadır. Rudolf Bultmann kişisel karara vurgu yapan varoluşsal bir teoloji geliştirmiştir. Ona göre Kitâb-ı Mukaddes'te normatif ve vahyî olan insanın ondan anladığıdır. Paul Tillich'e göre ise vahyin

esas taşıyıcısı kelimeden ziyade semboldür. Tillich, Kitâb-ı Mukaddes'in tarihi ve teorik bilginin otoriter bir kaynağı olarak kullanılmasına karşıdır. Ona göre Protestan Kitâb-ı Mukaddes anlayışındaki yanlış yegâne norm kabul edilmesidir. Kitâb-ı Mukaddes, İsa Mesih'te tezahür eden vahiy tecrübeyi hatırlattığı ve ondan neşet ettiği sürece vahiy dokümanıdır (Kılıç, s. 27-38, 114-117). Bu görüşlere karşı XX. yüzyılın ilk dönemlerinde Protestan düşünce geleneği içinde fundamentalizm gibi sadece Kitâb-ı Mukaddes'in vahiy olduğunu, onun kelimesi kelimesine yorumlanması gerektiğini ve başından sonuna kadar hatadan münezzehe olduğunu savunan bazı muhafazakâr reaksiyon akımları da gelişmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

S. Gaon, *The Book of Beliefs and Opinions* (trc. S. Rosenblatt), New Haven-London 1976, s. 136-157, 163-164; J. Halevi, *The Kuzari*, New York 1964, s. 64-67, 88-89, 106, 199-212, 223-224; İbn Meymûn, *Delâletü'l-hâş'îrîn* (nşr. Hüseyin Atay), Ankara 1974, s. 393-396, 398-400, 419-420, 436-447; T. Aquinas, *The Summa Theologica*, London 1934, XIV, 1-5, 8-12, 37-39, 91-97; I. Mattuck, *The Thought of the Prophets*, London 1953, s. 22; J. Dillenberger – C. Welch, *Protestant Christianity: Interpreted through Its Development*, New York 1954, s. 45-48; L. Koehler, *Old Testament Theology* (trc. A. S. Todd), London 1957, s. 103; B. Vawter, *The Conscience of Israel*, London 1961, s. 25; E. Molland, *Christianity: The Christian Churches, Their Doctrines, Constitutional Forms and Ways of Worship*, London 1961, s. 22-23; G. von Rad, *The Message of the Prophets* (trc. D. M. G. Stalker), London 1965, s. 39; T. Ling, *Prophetic Religion*, London 1966, s. 37-38; J. L. Crenshaw, *Prophetic Conflict Its Effect upon Israelite Religion*, Berlin 1971, s. 50; J. Reiling, "Christian Prophecy", *Hermas and Christian Prophecy: A Study of the Eleventh Mandate*, Leiden 1973, s. 12, 67; *The Early Christian Fathers: A Selection from the Writings of the Fathers from St. Clement of Rome to St. Athanasius* (ed. H. Bettenson), Oxford 1974, s. 47-48, 51-52; A. Grillmeier, *Christ in Christian Tradition* (trc. J. Bowden), London 1975, I, 10; E. E. Ellis, "Prophecy in the New Testament Church and Today", *Prophetic Vocation in the New Testament and Today* (ed. J. Panagopoulos), Leiden 1977, s. 46-47; J. Reiling, "Prophecy, the Spirit and the Church", a.e., s. 64-65; G. W. H. Lampe, "The Holy Spirit and the Person of Christ", *Christ: Faith and History* (ed. S. W. Sykes – J. P. Clayton), Cambridge 1978, s. 111-112; R. P. Carroll, *When Prophecy Failed: Reactions and Responses to Failure in the Old Testament Prophetic Traditions*, London 1979, s. 186; D. Hill, *New Testament Prophecy*, London 1979, s. 8-9, 48, 125; a.m.f., "Prophecy and in the Revelation of St. John", *New Testament Studies*, XVIII, Cambridge 1971-72, s. 403; O. Cullmann, *The Christology of the New Testament* (trc. S. C. Guthrie – C. A. M. Hall), Norwich 1980, s. 195, 236-237; M. E. Boring, *Sayings of the Risen Jesus: Christian Prophecy in the Synoptic Tradition*, Cambridge 1982, s. 22,

79-80, 88; a.m.f., "What are We Looking for? Toward a Definition of the Term Christian Prophet", *Society for Biblical Literature Seminar Papers*, II, Cambridge 1973, s. 142-149; a.m.f., "The Apocalypse as Christian Prophecy: A Discussion of the Issues Raised by the Book of Revelation for the Study of Early Christian Prophecy", a.e., II (1974), s. 54; J. F. A. Sawyer, *Prophecy and the Prophets of the Old Testament*, Oxford 1989, s. 14; G. Chapman, *Catechism of the Catholic Church*, London 1994, s. 19-28; Hakan Olgun, *Luther ve Reformu: Katolisizm'i Protesto*, Ankara 2001, s. 133-138; Recep Kılıç, *Modern Batı Düşüncesinde Vahiy*, Ankara 2002, s. 27-38, 114-117; W. H. Mare, "Prophet and Teacher in the New Testament Period", *Bulletin of the Evangelical Theological Society*, IX/3, Wheaton 1966, s. 139-148; J. M. Myers – E. D. Freed, "Is Paul Also Among the Prophets?", *Interpretation*, XX, Richmond 1966, s. 45; K. Koehler, "Revelation", *JE*, X, 397; B. D. Napier, "Prophet, Prophetism", *IDB*, III, 898; S. M. Paul, "Prophecy and Prophecy", *EJL*, XIII, 1151-1152; L. Spence, "Prophecy (American)", *ERE*, X, 381-382; G. T. Sheppard – W. E. Herbrechtsmeier, "Prophecy (An Overview)", *ER*, XII, 8-10; J. Deninger, "Revelation" (trc. Matthew J. O'Connell), a.e., XII, 359; W. G. Plaut, "Exodus", *The Torah: A Modern Commentary* (ed. W. G. Plaut), New York 1981, s. 657; a.m.f., "Numbers", a.e., s. 1099; a.m.f., "Deuteronomy", a.e., s. 1583; H. Kreisel, "Prophecy: Prophecy in Post-Biblical Judaism", *Encyclopedia of Religion*, New York 2005, XI, 7441-7442; R. J. Clifford, "Exodus", *The New Jerome Biblical Commentary* (ed. R. E. Brown v.d.ğr.), London 1991, s. 59.

MUSTAFA SİNAOĞLU

NÜBÜVVET MÜHRÜ

(خاتم النبوة)

Hz. Muhammed'in
iki kürek kemiği arasında bulunan
ve nübüvvetinin âlâmetlerinden
biri sayılan ben.

Hâtem-i nübüvvet (hâtemü'n-nübüvve) tamlaması Türkçe'de mühr-i nübüvvet, nübüvvet mührü, peygamberlik mührü, peygamberlik nişanı gibi terkiplerle karışılmaktadır. Nübüvvet mührü siyer, şemâil, hasâis ve delâilü'n-nübüvve kitaplarında Resûl-i Ekrem'in nübüvvetinin delili sayılmakla birlikte son peygamber oluşunun bir işareti olarak da değerlendirilmiştir. Nitekim hâtem (mühür) genelde yazıların altına basılıp son sözün söylendiğine işaret eder. Resûlullah'a hâtemü'n-nebiyyîn denilmesi (el-Ahzâb 33/40) onun hem nübüvveti nihayete erdiren son peygamber hem de bütün peygamberlerin nübüvvetini tasdik eden (mühürleyen) ilâhî bir delil olduğu şeklinde açıklanmaktadır (Elmalılı, VI, 3906; ayrıca bk. HATM-i NÜBÜVVET).

Hz. Peygamber'in kürek kemikleri arasında sol kürek kemiğine daha yakın, el-

le hissedilebilecek kadar kabarıp, güvercin veya keklik yumurtası büyüklüğünde, siğile benzetilen kırmızı beze şeklinde bir et parçasının bulunduğu ve bunun nübüvvet mührü olarak isimlendirildiği hadis ve siyer kaynaklarında belirtilmektedir (*Müşned*, V, 107; Buhârî, "Vuđû", 40; Müslim, "Fezâ'il", 110; Tirmizî, "Menâkıb", 11; ayrıca bk. Yardım, s. 74; Ahatlı, sy. 3 [2001], s. 282). Bundan başka Ehl-i kitabın kutsal metinlerinde geleceği bildirilen peygamberle ilgili ifadeler yanında bu bene de işaret edildiğine dair rivayet ve görüşler mevcuttur. Kur'an'da, Hz. Muhammed'in peygamber olarak gönderileceğinin Ehl-i kitap tarafından bilindiği, onun ümmî bir resul ve nebî olduğunun Tevrat'ta ve İncil'de yazılı bulunduğu ifade edilmekte (el-Bakara 2/146; el-A'râf 7/157) ve Hz. İsa'nın onu müjdelediği haber verilmektedir (es-Saf 61/6). Nitekim yahudi kutsal kitabı Tanah'ta belirtildiğine göre Hz. İbrâhim (Tekvîn, 12/1-3), Ya'kûb (Tekvîn, 49/10), Mûsâ (Tesniye, 18/18; 33/2), Dâvûd (Mezmurlar, 45/3-17), İşaya (İşaya, 42/9-13; 43/1, 6), Daniel (Daniel, 7/13-14) ve Habakkuk (Habakkuk, 3/3) daha sonra bir peygamberin geleceğini müjdelemiştir. İsrâilî peygamber Malaki'nin kitabında, "İşte habercimi gönderiyorum ..." (3/1) ifadesi yer almakta ve kitap, "İşte Rabb'in büyük ve korkunç günü gelmeden önce ben size Peygamber İlyâ'yı göndereceğim" (4/5) vaa-diyle son bulmaktadır.

Müslüman âlimler, Hz. Muhammed'in geleceğinin Tevrat ve İncil'de yazılı olduğuna dair Kur'an'daki haberi (el-A'râf 7/157) belgelendirmek amacıyla erken dönemlerden itibaren yahudi ve hristiyan kutsal kitaplarını incelemeye başlamışlardır. Hristiyanlık'tan Müslümanlığa geçen Ali b. Rabben et-Taberî'ye göre Ahd-i Atık'ın İşaya kitabında yer alan, "Çünkü bize bir çocuk doğdu, bize bir oğul verildi. Sultanlığı onun kürek kemikleri üzerindedir" (9/6) ifadeleri metnin İbrânice'sinde, "Kürek kemiği üzerinde nübüvvet âlâmeti vardır" şeklindedir. Taberî, bunun Hz. Muhammed'in sıfatlarıyla ilgili bir açıklama ve onun sûretine ve nişanlarına yönelik bir işaret olduğunu söylemiştir (*ed-Din ve'd-devle*, s. 146-147; ayrıca bk. Hüseyin el-Cisr, s. 77). Ancak yahudiler Ahd-i Atık'te yer alan müjdenin bekledikleri mesîhi, hristiyanlar da Hz. İsa'yı ifade ettiğine inanmaktadır. Yuhanna İncili'nde geleceği müjdelenen peygamber (1/21, 27, 30; 14/15-16; 15/26-27; 16/7-16) hristiyanlara göre "kutsal ruh", müslümanlara göre Hz. Muhammed'dir (bk. BEŞÂİRÜ'n-NÜBÜVVE;